

DEN SIMONS

DRUD

I deo

Preveo
Goran Skrobonja

Laguna

Naslov originala

Dan Simmons
DROOD

Copyright © 2009 by Dan Simmons
Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

*„I šta to umalo ne donese propast dobrom Vilkiju?
Neki je demon došapnuo – Vilki! Prioni na posao.“*

– A. C. Svinbern
Dvonedeljna revija, novembar 1889.

PRVO POGLAVLJE

Zovem se Vilki Kolins i pretpostavljam da mi ne poznajete ime jer sam, kako sam nameravao, odložio objavljivanje ovog dokumenta najmanje za vek i četvrt pošto preminem. Neki vele da sam kockar i ti koji tako kažu imaju pravo, te bih se mogao opkladiti s vama, dragi čitaoci, da niste ni čuli za moje knjige ili komade, niti pročitali ijedno moje delo. Možda vi, Britanci ili Amerikanci stotinu i dvadeset pet godina u mojoj budućnosti, uopšte i ne govorite engleski. Možda se oblačite kao Hotentoti, živite u pećinama s gasnim svetiljkama, putujete unaokolo balonima i komunicirate u mislima, telegrafski, bez kočnica koje nameću svi govorni ili pisani jezici.

Sve i da je tako, kladim se u svoj sadašnji imetak, koliki god da je, kao i u sve buduće tantijeme od mojih komada i romana, kolike god mogle biti, kako jamačno *pamtite* ime, knjige, komade i izmišljene likove izvesnog Čarlsa Dikensa, mog prijatelja i nekadašnjeg saradnika.

Dakle, ova istinita priča govori o Čarlsu Dikensu, mom prijatelju (ili makar nekadašnjem prijatelju), te o nesreći kod Stejplhersta koja mu je oduzela duševni mir, zdravlje, a neki bi tu čak šapatom pribrojali i njegov razum. Ova istinita priča

govori o poslednjih pet godina Dikensovog života i o njegovoj tadašnjoj sve većoj opsesnutosti čovekom – ako je to uistinu bio čovek – po imenu Drud, kao i o ubistvu, smrti, leševima, grobnicama, hipnozi, opijumu, duhovima, ulicama i sokacima one kužne kloake Londona koju je pisac oduvek nazivao „moj Vavilon“ ili „Velika pećnica“. U ovom rukopisu (koji, kao što sam već objasnio – iz pravnih razloga te zbog čuvanja časti – smeram da uklonim na sigurno od svih očiju za period od stotinu i više godina po njegovoj i mojoj smrti) odgovoriću na pitanje koje možda nijedan naš savremenik nije umeo da postavi – „Da li je omiljeni i časní Čarls Dikens smerao da ubije nedužnog čoveka i rastvori njegovu plot u jami punoj kreča, te da u potaji pohrani njegove ostatke, puke kosti i lobanju, u grobnicu drevne katedrale koja je bila važna u detinjstvu samog Dikensa? I da li je Dikens zatim hteo da pobaca naočari, prstenje, iglu za kravatu, dugmad za manžete i džepni časovnik jadne žrtve u Temzu? I ako je tako, ili ako je Dikens makar samo i *sanjao* da je učinio sve to, kakvu je ulogu u začetku takvog bezumlja odigrao vrlo opipljivi fantom Drud?“

Dikensova katastrofa desila se 9. juna 1865. Lokomotiva koja je vukla njegov uspeh, duševni mir, razum, rukopis i ljubavnicu hitala je – sasvim bukvalno – prema mestu gde su šine prekinute i ka strašnome padu.

Ne znam da li vi, dragi čitaoci, koji živite toliko mnogo godina u budućnosti, i dalje beležite ili pamтите istoriju (možda ste se odrekli Herodota i Tukidida, te neprekidno bivstvujete u godini Nultoj), ali ako je kod vas opstala i trunka smisla za istoriju, onda morate dobro poznavati značajne događaje iz godine koju mi nazivamo 1865, godinom gospodnjom. Neke događaje, poput okončanja bratoubilačkog rata u Sjedinjenim Državama, mnogi su u Engleskoj, premda ne i Čarls Dikens, držali za dramatične i veoma zanimljive. Uprkos svome velikom

interesovanju za Ameriku – jer on je u tu zemlju već putovao i pisao o njoj knjige, ne naročito laskave, da dodamo, a i veoma se žestoko borio da mu bar nekako nadoknade to što su, u haosu koji je u zaštiti autorskih prava vladao u bivšim kolonijama, piratski izdavali njegova dela – Dikens se malo zanimao za rat između nekakvog dalekog Severa i nekakvog dalekog Juga. Ali 1865, godine svoje katastrofe kod Stejplhersta, Čarls Dikens je imao razloga da bude vrlo zadovoljan svojom ličnom istorijom.

Bio je najomiljeniji romanopisac u Engleskoj, možda i na čitavom svetu. Mnogi su u Engleskoj i Americi mog prijatelja smatrali – pored Šekspira i možda Čosera i Kitsa – najvećim piscem otkad je sveta i veka.

Naravno, ja sam znao da je to besmislica, ali popularnost, kako kažu (ili kako sam ja to govorio), rađa još veću popularnost. Ja sam viđao Čarlsa Dikensa zaglavljelog u seoskom klozetu bez vrata, sa čakširama smaknutim do gležnjeva, gde zapomaže kao izgubljeno jagnje za malo papira kojim bi obrisao guzicu, i moraćete da mi oprostite što mi ta slika i dalje izgleda verodostojnije od „najvećeg pisca otkad je sveta i veka“.

Ali tog junskog dana 1865. Dikens je imao mnogo razloga za samozadovoljstvo.

Sedam godina pre toga, pisac se rastao od svoje žene Ketrin, koja ga je tako očigledno vređala tokom dvadesetdvođišnjeg braka – rodila mu je bez ijedne reči prekora desetoro dece i pretrpela nekoliko pobačaja, primajući sve vreme sve njegove pritužbe i zadovoljavajući i najmanji njegov hir. Stoga se Dikensu supruga toliko omilila da mi je 1857, za vreme šetnje u prirodi, pošto smo isprobali nekoliko boca vina iz tog kraja, izvoleo opisati svoju voljenu Ketrin ovim rečima: „Veoma draga, Vilki, veoma draga. Ali ucelo uzevši, više liči na kravu nego što je zanosna, pre troma nego ženstvena... alhemijaska tupa mešavina odsutnog uma, neprestane nesposobnosti, mlitave

sporosti i samopovlađujuće dokonosti, gusta kaša koju može zamešati samo varjača njenog čestog samosažaljenja.“

Sumnjam da je moj prijatelj zapamtio da mi je to rekao, ali ja nisam zaboravio.

Zapravo, Ketrin je nastradala upravo zbog prigovaranja, da tako kažem. Čini se (zapravo, uopšte se ne „čini“ – bio sam prisutan kada je kupio tu prokletinju) da je Dickens kupio glumici Elen Ternan skupu narukvicu posle naše predstave *Zamrznutog ponora*, a taj kreten draguljar isporučio ju je na Dikensovu kućnu adresu u Londonu, u kuću Tavistok, a ne u stan gospođice Ternan. Zahvaljujući toj pogrešnoj isporuci, Ketrin je nekoliko nedelja mukala kao krava, odbijajući da poveruje kako je to samo simboličan poklon njenog muža u znak nedužnog divljenja glumici koja je obavila tako sjajan (zapravo, ja bih rekao jedva kompetentan) posao u ulozi junakove voljene, Klare Bernam, u našem... ne, *mom*... komadu o neuzvraćenoj ljubavi na Arktiku.

Istina je – Dickens je to i dalje objašnjavao svojoj duboko povređenoj ženi 1858. godine – običavao je da zasipa nesebičnim darovima kolege glumce i učesnike u njegovim raznovrsnim amaterskim pozorišnim poduhvatima. Posle *Zamrznutog ponora* on je drugim učesnicima u predstavi već razdelio narukvice i priveske, jedan časovnik i jedan komplet od tri ukrasna dugmeta za košulju u plavom emajlu.

Ali opet, u te druge nije bio zaljubljen. A *jeste* bio zaljubljen u mladu Elen Ternan. To sam znao. To je znala Ketrin Dickens. Niko ne može biti siguran je li to znao Čarls Dickens. Taj čovek je umeo tako ubedljivo izmišljati, da ne pominjem to što je bio jedan od najsamodovoljnijih ljudi koji su hodili Zemljom, da sumnjam kako se ikada suočio sa sopstvenim dubljim motivacijama i priznao njihovo postojanje, osim kada su bile čiste kao izvorska voda.

U ovom slučaju, baš je Dickens pomahnitao, izdirući se i urlajući na Ketrin, koja se ubrzo uplašila, onako kravlje pitoma

– izvinjavam se zbog tog slučajnog poređenja s govedom – kako njene optužbe bacaju ljagu na čistu i blistavo savršenu ličnost Elen Ternan. Dikensove emocionalne, romantične i, usuđujem se da kažem, erotske fantazije uvek su se okretale oko pritvorne, viteške odanosti kakvoj hipotetičkoj mladoj i nevinoj boginji čija je čistota većito izvan svake sumnje. Ali Dickens je možda zaboravio da je ta zlosrećna i sada na propast domaćinstva osuđena Ketrin gledala *Čika Džona*, farsu koju smo prikazali posle *Zamrznutog ponora* (po tradiciji našeg veka, uvek smo prikazivali i farsu pored ozbiljne drame). U *Čika Džonu* Dickens je (u svojoj četrdeset šestoj) glumio postarijeg gospodina, dok je osamnaestogodišnja Elen Ternan glumila njegovu štićenicu. Prirodno, čika Džon se ludački zaljubi u devojkicu više nego upola mlađu od njega. Ketrin je isto tako sigurno znala da sam ja napisao najveći deo drame *Zamrznuti ponor*, o potrazi za izgubljenom Frenklinovom ekspedicijom, dok je njen muž napisao romantičnu farsu i odabrao glumce za nju, *tek pošto je upoznao Elen Ternan*.

Ne samo što se Čika Džon zaljubi u mladu devojkicu koju bi trebalo da štiti već je i zaspe, sad citiram iz didaskalija, „divnim poklonima – bisernom ogrlicom, dijamantnim mindušama“.

Stoga i ne čudi to što se, po prispeću skupe narukvice name njene Elen u kuću Tavistok, Ketrin, između dve trudnoće, prenula iz odsutne usporenosti duha i zamukala kao kakva mleku-lja koju je velški stočar opaučio štapom među robove.

Dikens je reagovao kao i svaki muž krivac. Ali samo ako je taj muž slučajno i najomiljeniji pisac u čitavoj Engleskoj i svetu koji engleski govori, a možda i najveći pisac otkad je sveta i veka.

Najpre, insistirao je da Ketrin poseti Elen Ternan i Eleninu majku, kako bi pokazala svima da njegoova žena ne gaji ni trunku sumnje ili ljubomore. U suštini, Dickens je zahtevao da se njegoova žena javno izvini njegoovoj ljubavnici – to jest, ženi koju će ubrzo izabrati da mu *bude* ljubavnica, kada smogne hrabrosti da to uredi na odgovarajući način. Uplakana i jadna,

Ketrin je učinila kako joj je naloženo. Ponizila se posetivši Elen i gospođu Ternan.

To nije bilo dovoljno da ugasi Dikensov bes. Izbacio je majku svoje desetoro dece iz kuće.

Poslao je Čarlija, svog najstarijeg sina, da živi sa Ketrin. Ostalu decu zadržao je uz sebe u kući Tavistok, a potom su bili s njim i u kući na imanju Gadshil. (Oduvek sam primećivao kako Dikens uživa u svojoj deci sve dok ne počnu da misle i postupaju samostalno... drugim rečima, dok se ne prestanu ponašati kao Mala Nel, Pol Dombi ili neki drugi njegov izmišljeni lik... posle toga bi mu brzo veoma dosadili.)

Naravno, skandal se nije na tome završio – usledili su protesti Ketrininih roditelja, a javne reakcije na te proteste izazvali su Dikens i njegovi advokati, siledžijske i obmanjujuće piščeve izjave, pravnički manevri, veliki i strašan publicitet, te konačna i neopoziva rastava nametnuta njegovoj ženi. Na kraju je odbijao da uopšte komunicira s njom, čak i kada je posredi bila dobrobit njihove dece.

A sve je to poteklo od čoveka koji je ovaplotio, ne samo za Englesku već i za čitav svet, sliku „srećnog doma“.

Naravno, Dikensu je i dalje trebala žena u kući. Imao je brojnu poslugu. U kući mu je živelo devetoro dece kojima nije hteo da se gnjavi osim kada je bio raspoložen za igru ili cupkanje na kolenu fotografisanja radi. Imao je društvene obaveze. Trebalo je pripremati jelovnike, spiskove za kupovinu i naručivati cveće. Trebalo je nadzirati sve to čišćenje i organizaciju. Čarls Dikens nije smeo da bude opterećen takvim pojedinostima. Bio je, morate to shvatiti, najveći svetski pisac.

Dikens je učinio ono očigledno, premda vama ili meni to i ne mora izgledati toliko jasno. (Možda u ovom dalekom 20. ili 21. veku kojem poveravam ove memoare tako nešto *jeste* sasvim očigledno. Ili ste možda, ako ste samo pametni, posve odustali od braka, te zastarele i kretenske institucije. Kako ćete već videti, ja sam svojevremeno izbegavao da se ženim, odlučivši da

živim s jednom ženom dok s drugom imam dete, i neki su me u moje vreme, na moje veliko zadovoljstvo, nazivali podlacom i nitkovom. Ali, skrećem s teme.)

I tako je Dikens učinio ono očigledno. Uzdigao je Džordžinu, Ketrininu sestru usedelicu, do uloge surogat-supruge, gospodarice njegovog domaćinstva i stroge vaspitačice njegove dece, domaćice na njegovim mnogobrojnim prijemima i večerama, da ne pominjem i ulogu podoficira za kuvaricu i sluge.

Kada su krenule neumitne glasine – usredsređene na Džordžinu umesto na Elen Ternan, koja se povukla, kako bi se reklo, iz sjaja gasne svetiljke u senke – Dikens je pozvao lekara u kuću Tavistok. Lekaru je rečeno da pregleda Džordžinu, a potom mu je naloženo da objavi nalaz, što je i učinio, kojim se daje na znanje kako je gospođica Džordžina Hogart *virgo intacta*.

I to je, po pretpostavci Čarlsa Dikensa, bilo dovoljno.

Kasnije će mi njegova najmlađa kći reći, ili makar izgovoriti dovoljno blizu da je čujem: „Otac kao da je poludeo. Ta afera izvukla je iz njega sve ono najgore – sve njegove najveće slabosti. Nije on ni najmanje mario šta će biti sa svima nama. Nije bilo jadnijeg i bednijeg doma od našeg.“

Ako je Dikens bio svestan njihovog nezadovoljstva, i ako je uopšte mario za to ukoliko jeste bio svestan, ničim to nije pokazivao. Ni meni, niti svojim novijim i na kraju krajeva prisnijim prijateljima.

A pravilno je procenio da će kriza proći i da ga čitaoci neće napustiti. Ako su i znali za nepravilnosti u njegovom domu, očito su mu oprostili. Najzad, on je bio glavni zagovornik porodične sreće u Engleskoj i najveći svetski pisac. Nešto mu se mora i popustiti.

Naše kolege književnici i prijatelji takođe su oprostili i zaboravili – izuzev Tekerija, ali to je već druga priča – i priznajem, neki od nas su, prećutno ili privatno, pozdravljali to što se Čarls ratosiljao kućnih obaveza prema tako neprivačnom i sve vreme opterećujućem sidru. Sa tim raskidom se ukazao titraj nade i

najpotištenijim oženjenim muškarcima, dok je nas neženje zabavljala pomisao na to da čovek možda i *može* doći nazad iz te neotkrivene bračne zemlje iz koje se, po predanjima, nijedan muškarac nikada vratiti ne može.

Ali preklinjem vas, dragi čitaoci, ne zaboravljajte da govorimo o čoveku koji mi je nešto ranije, neposredno pre nego što će se upoznati sa Elen Ternan, dok smo on i ja obilazili pozorišta u potrazi za onim što smo nazivali „posebnim malenim mladicama“ – tim vrlo mladim i vrlo lepim glumicama koje su estetski mogle obojicu da zadovolje – rekao: „Vilki, ako ti padne na pamet bilo kakav izvanredan način da provedeš noć, samo reci. Ne marim šta je posredi. Svako uzdržavanje, samo za ovu noć, prepuštam vetrovima! Ako um može smisliti išta dostojno sibiritskog Rima iz vremena vrhunca njegove pohote, uz tebe sam.“

Baš kao što sam, u takvoj zabavi, ja bio uz njega.

Nisam zaboravio 9. jun 1865, pravi početak ove kaskade neverovatnih događaja.

Objasnivši prijateljima da je preterao s radom i da, još otkad je zima bila u jeku, pati od nečeg što je nazvao svojim „promrzlim stopalom“, Dickens je prekinuo dovršavanje *Našeg zajedničkog prijatelja* na nedelju dana kako bi uživao u odmoru u Parizu. Ne znam da li su Elen Ternan i njena mati išle s njim. Znam da su se s njim vratile.

Dama koju nikada nisam sreo, niti naročito želim da je sretnem, izvesna gospođa Klara Pit Bern, žena Vilijama Berna (kako mi kažu, prijateljica Čarlsa Votertona – prirodnjaka i istraživača koji je izveštavao o svojim smelim pustolovinama po celom svetu, ali je umro posle glupavog pada na svom imanju Volton hol samo jedanaest dana pre nesreće kod Stejplhersta, pa je kasnije objavljeno da njegov duh pohodi tu kuću u obličju velike sive čaplje), volela je da *Tajmsu* šalje sitne i maliciozne

glasine. Ovaj zlobni mali tekst, izveštaj o tome da je naš prijatelj primećen na trajektu koji je saobraćao od Bulonja do Folkstona tog devetog juna, pojavio se nekoliko meseci posle Dikensove nesreće:

Sa njim je putovala dama koja mu nije bila žena, niti sva-stika, a on se šetao palubom šepureći se kao čovek koji puca od uobraženosti, te se činilo da svaka crta njegovog lica i svaki pokret udova oholo govore: „Pogledajte me, iskoristite priliku do kraja. Ja sam veliki, ja sam jedini Čarls Dikens; šta god da uradim, to opravdava ta činjenica.“

Kažu mi kako je gospođa Bern poznata prevashodno po knjizi *Flamanski enterijeri* koju je objavila pre nekoliko godina. Po mom skromnom mišljenju, trebalo je da svoje otrovno pero sačuva za škrabanje o divanima i tapetama. Ljudska bića očito prevazilaze njene šture domete.

Pošto su se iskricali u Folkstonu, Dickens, Elen i gospođa Ternan su uhvatili voz koji je s plimom kretao za London u 14.38. Bili su jedini putnici u svom vagonu, jednom od sedam vagona prve klase, koliko ih je tog dana bilo u kompoziciji.

Mašinovođa je vozio punom parom – osamdesetak kilometara na sat – dok su prolazili kraj Hedkorna u tri sata i jedanaest minuta po podne. Prilazili su železničkom vijaduktu blizu Stejplhersta, premda je „vijadukt“ – naziv koji je dodeljen toj građevini u zvaničnom železničkom vodiču – možda preterano otmena reč za prepletene nosače koji drže teške drvene grede iznad plitke reke Belt.

Radnici su rutinski zamenjivali staru drvenu građu na tom mostu. Kako je u istrazi kasnije otkriveno – pročitao sam izveštaje – predradnik je pogledao pogrešan red vožnje i nije očekivao taj voz još sledeća dva sata. (Izgleda da mi putnici nismo jedini koje zbunjuju redovi vožnje Britanske železnice,

s beskrajnim zvezdicama za praznike, vikende i vreme visoke plime, te nerazumljivim zgradama.)

Poslovnik željeznice i englesko pravo nalagali su da radnik sa zastavicom za signalizaciju stoji na kilometar od mesta gde se obavljaju takvi radovi – dve šine su već bile podignute s mosta i postavljene kraj koloseka – ali iz nekog razloga, taj čovek sa svojom crvenom zastavicom bio je samo pola kilometra udaljen od provalije. Stoga se voz koji putuje brzinom ekspresnog voza iz Folkstona za London nikako nije mogao blagovremeno zaustaviti.

Kada je mašinovođa tako kasno video mahanje zastavicom i – siguran sam da je to bio krajnje zaprepašujući prizor – kada je ugledao procep u šinama i gredama na mostu, dao je sve od sebe. Dragi čitaoci, možda su u vaše doba svi vozovi opremljeni kočnicama kojima mašinovođa upravlja iz kabine. U naše vreme, 1865, nije bilo tako. Svaki se vagon morao kočiti zasebno, i to samo po uputstvima mašinovođe. On je mahni-to zazviždao čuvarima duž voza da počnu da kočće. Nije mu mnogo vredelo.

Kako stoji u izveštaju, voz je i dalje jurio brzinom od gotovo pedeset kilometara na sat kada je stigao do prekida u koloseku. Neverovatno, ali lokomotiva je *preskočila* procep dugačak trinaest metara i odskočila od koloseka s druge strane ponora. Od sedam vagona prve klase, svi osim jednog su poleteli, survali se u močvarno rečno korito i smrskali.

Uz kompoziciju je ostao samo vagon u kojem su se vozili Dikens, njegova ljubavnica i njena majka.

Vagon sa čuvarima, odmah iza lokomotive, odleteo je na drugi kolosek, povukavši za sobom sledeći vagon – vagon druge klase. Odmah iza tog vagona druge klase bio je Dikensov, koji se delimično nakrivio preko mosta, dok je preostalih šest vagona prve klase proletelo kraj njega i razbilo se u provaliji. Dikensov vagon se zaustavio, oklembesjen postrance na mostu, i od pada ga je sačuvala samo jednostruka spojnica s drugim kolima druge

klase. Samo je krajnja završnica voza ostala na šinama. Ostala kola prve klase survala su se na močvarno tlo, razbila, prevrнула, presavila se i rasprsla u drva za potpalu i iverje.

Dikens je kasnije prijateljski pisao o tim trenucima, ali uvek diskretno, vodeći računa da nikome, osim nekolicini intimusa, ne pominje imena niti identitet svoje dve saputnice. Siguran sam da je samo meni ispričao čitavu priču.

„*Iznenada*“, napisao je u svojoj najpoznatijoj epistolarnoj verziji tih događaja, „*sleteli smo sa šina i poskakivali po zemlji poput kola ili polupraznog balona. Starica je...* [Ovo moramo čitati kao „gospođa Ternan“] ...*povikala: 'Pobogu!' Mlada dama koja je putovala sa njom* [to će biti, naravno, Elen Ternan] *samo je vrisnula.*

Obe sam ih zagrlio... i rekao: 'Ne možemo pomoći sebi, ali možemo biti smireni i pribrani. Molim vas, ne zapomažite!'

Starica je smesta odgovorila: 'Hvala vam. Pouzdajte se u mene. Duše mi, ni zucnuti neću.' Onda smo se svi suljnuili u čošak vagona i zaustavili.“

Zaista, vagon je bio strmo nakrivljen naniže i ulevo. Sav bagaž i nepričvršćeni predmeti popadali su na levu stranu. Čarls Dikens će do kraja života patiti od naleta ponovnog osećaja kao da mu je „sve, čitavo telo, nakrivljeno i pada ulevo“.

Dikens nastavlja svoju pripovest:

„*Rekao sam dvema ženama: 'Budite sigurne da se ništa gore od ovoga ne može zbiti. Svakako smo izvan opasnosti. Ostanite ovde i ne mičite se, a ja ću izaći kroz prozor.*“

Potom se Dikens, koji je još bio sasvim gibak iako je imao pedeset tri godine, uprkos „promrzlom stopalu“ (pošto već dugo patim od gihta, zbog kojeg moram već mnogo godina pribegavati opijumskoj tinkturi, prepoznajem tu bolest čim čujem za simptome, i Dikensova „promrzlina“ je gotovo izvesno bila giht), iskobeljao napolje, izveo opasan skok sa stepenika vagona na nasip koloseka iznad mosta i video, kako je kasnije rekao, dva čuvara koja su trčala tamo-amo, očigledno zbunjena.

Dikens piše da je ščepao i zaustavio jednog, i rekao mu: „*Pogledajte me! Stanite na tren, pogledajte me i recite mi da li me poznajete.*“

„*Dobro vas poznajem, gospodine Dikense*“, odgovorio je čuvar smesta, po njegovim rečima.

„*Ako je tako, dobri moj*“, uzviknuo je Dikens, gotovo veselo (zato što su ga i u tim okolnostima prepoznali, mogla bi tu ubaciti kakva sitničava duša poput Klare Pit Bern), „*tako vam boga, dajte mi svoj ključ i pošaljite amo jednog radnika, a ja ću isprazniti ovaj vagon.*“

I tada su, kako je Dikens pisao prijateljima, čuvari uradili kako je tražio od njih, radnici su položili daske do vagona, a pisac se zatim uvukao natrag u nakrivljeni vagon i otpuzao do njegovog kraja po svoj cilindar i pljosku s rakijom.

Ovde bi trebalo da prekinem opis našeg zajedničkog prijatelja taman toliko da kažem kako sam, prema imenima navedenim u zvaničnom izveštaju železnice, kasnije pronašao upravo tog čuvara koga je Dikens, po sopstvenim rečima, zaustavio i naterao na tako korisno delanje. Čuvar – izvesni Lester Smit – donekle se drugačije priseća tih trenutaka.

„Pokušavali smo da siđemo i pomognemo povređenima i onima na samrti kad je neki nacifranko koji se iskobeljao iz nakrivljenog vagona prvog razreda dotrčao do Pedija Bila i mene, razrogačen i sav prebledeo, derući se na nas: ‘Poznaješ li me, čoveče!? Poznaješ li me!? Znaš li *ko sam* ja?’

Priznajem, odgovorio sam: ‘Briga me, prijane, sve da si princ Albert. Miči mi se s puta.’ Tako obično ne razgovaram s gospodom, ali to nije ni bio običan dan.“

U svakom slučaju, Dikens je doveo nekoliko radnika koji su pomogli da se iz vagona izvuku Elen i gospođa Ternan, zaista je otpuzao u vagon i uzeo pljosku i cilindar, zaista je napunio cilindar vodom pre nego što se odsuljao niz strmu obalu, i svi očevici slažu se u tome da se Dikens smesta dao na posao među mrtvima i onima koji su bili na samrti.

* * *

Tokom pet godina koliko će živeti posle Stejplhersta, Dikens će za ono što je video u tom rečnom koritu govoriti samo: „Bilo je nezamislivo“ – a za ono što je tamo čuo: „Nezamislivo.“ Tako je to opisao čovek za koga se mislilo da je najmaštovitiji engleski pisac još od ser Voltera Skota. I čovek čije su priče, ako ništa drugo, uvek bile krajnje razumljive.

Možda je ono nezamislivo započelo dok se suljao niza strmi nasip. Kraj njega se najednom pojavio visok, mršav muškarac pod teškim crnim ogrtačem prikladnijim za veče u operi nego za popodnevno putovanje vozom za London. Obojica su po jednom rukom držali svoje cilindre, a slobodnom se hvatali za nasip kako bi održali ravnotežu. Kasnije mi je, u danima posle nesreće, kada mu je glas „bio kao tuđi“, Dikens grlenim šapatom opisivao da je čovek bio mršav kao leš, gotovo neverovatno bleđ, visoka čela koje se prelivalo u bleđo, čelavo teme. Nekoliko pramenova prosede kose štrčalo je postrance s tog lica sličnog lobanji. Kako je Dikens kasnije rekao, utisak lobanje pojačavao je nekako skraćeni nos – ‘umesto uobičajene izrasline, puki crni prorezi na licu belom kao larva’, tako je to Dikens opisao – te sitni, oštri, nepravilni zubi, previše razmaknuti, usađeni u desni toliko blede da su bile belje od samih zuba.

Pisac je isto tako zapazio kako čoveku nedostaju malić i prstenjak na desnoj ruci i srednjak na levoj, ili ima samo patrljke. Dikensu je posebno privukla pažnju činjenica da ti prsti *nisu* bili odsečeni kod zglobova, kako to često biva u nezgodi ili prilikom naknadne operacije, već se činilo da su prerezani kroz kost između zglobova. „Kao svećice od belog voska koje su se delimično istopile“, rekao mi je kasnije.

Dikens je bio zbunjen dok su se on i taj čudak s crnim ogrtačem polako spuštali niz strmi nasip, koristeći obojica žbunje i kamenje kao rukohvate.

„Ja sam Čarls Dikens“, prodahtao je moj prijatelj.

„Daaaa“, reklo je bledo lice i glas je skliznuo kroz sitne zube. „Znam.“

To je Dikensa još više zbunilo. „A ko ste vi, gospodine?“, upitao je pošto su zajedno skliznuli niz nasip od labavo nabacanog kamenja.

„Drud“, rekao je ovaj. Ili Dickens misli da se tako predstavlja. Glas te blede osobe bio je nerazgovetan i začinjenostranim naglaskom. Reč je zazvučala bezmalo kao „Dred“*.

„Bili ste u vozu za London?“, upitao je Dickens dok su se približavali podnožju strmog brda.

„Za Lajmhauss“, prošištalala je nezgrapna prilika s crnim ogrtačem. „Vajtčepel. Ratklif krossss. Džin Eli. Tri Foksissss kort. Bučer rou i Komeršal roud. Mint i ostala ssssssirotinjska gnezda.“

Dikens je naglo podigao pogled na tu čudnu deklamaciju pošto je njihov voz išao do stanice u centralnom Londonu, a ne u te mračne sokake Istočnog Londona. U slengu, gnezda su bila najgora i najsiromašnija staništa u gradu. Utom su stigli u podnožje brda i taj „Drud“ se bez ijedne izgovorene reči okrenuo te naizgled odlebdelo u senke ispod železničkog mosta. Tamo se njegov crni ogrtač za nekoliko sekundi stopio s tamom.

„Moraš shvatiti“, šapnuće mi Dickens kasnije, „ni na tren nisam pomislio kako je ta čudna prikaza Smrt koja je došla po svoje. Niti to beše kakvo drugo ovaploćenje tragedije koja je upravo bila u toku. To bi bilo isuviše tričavo čak i za daleko slabiju prozu od one koju ja pišem. Ali, Vilki“, rekao je on, „tada sam se zapitao nije li Drud pogrebnik iz Stejplhersta ili nekog drugog zaseoka.“

Pošto je Dickens ostao sam, obratio je pažnju na pokolj.

Vagoni u rečnom koritu i na močvarnim obalama više se nisu mogli prepoznati. Da nije bilo gvozdenih osovina i točkova koji su tu i tamo štrčali pod neprirodnim uglovima iz vode, moglo se pomisliti kako je to niz drvenih bungalova zavitlanih

* Engl.: *dread* – strah, užas. (Prim. prev.)

s neba, ili koje je možda izbacio kakav američki ciklon, i porazbijao ih u paramparčad. I da su onda ta paramparčad ponovo ispuštena i razbijena.

Dikensu se činilo da niko nije mogao preživeti takav udar, takvo uništenje, ali vriska živih paćenika – jer povređenih uistinu beše mnogo više nego mrtvih – zaorila se rečnom dolinom. Tada je pomislio kako to uopšte nisu ljudski zvuci. Bili su beskrajno gori od stenjanja i krikova koje je čuo kada je obilazio pretrpane bolnice, poput Dečje bolnice u Istočnom Londonu na Ratklif krosu – koji je Drud upravo pomenuo – kud su ubogi i napušteni odlazili da umru. Ne, ta vriska pre je zvučala kao da je neko otvorio kapije same paklene jame i dozvolio da prokleti otuda poslednji put kriknu na svet smrtnika.

Dikens je gledao kako se prema njemu tetura neki čovek, ispruženih ruku kao da ga prima u zagrljaj dobrodošlice. Vrh njegove lobanje bio je otkinut onako kako bi čovek za doručkom kašikom odlomio ljušku jajeta. Dickens je jasno video sivoružičastu masu koja se presijavala u konkavnoj duplji rascepljene lobanje. Čoveku je lice bilo skroz krvavo, a očne bele jabučice buljile su kroz te grimizne potočiće.

Dikens nije mogao da se seti ničeg drugog, pa je ponudio čoveku raku iz svoje pljoske. Grlić pljoske ostao je crven od njegovih usana. Pomogao mu je da legne na travu, a onda mu vodom iz svog cilindra oprao lice. „Kako se zovete, gospodine?“, upitao je Dickens.

Čovek je rekao samo: „Gotov sam“ i umro, a bele oči nastavile su da zure uvis u nebo iz svojih krvavih lokvi.

Preko njih je prešla senka. Dickens se okrenuo na peti, siguran – kako mi je kasnije rekao – da je to Drud, i da se prikazi crni plašt širi poput gavranovih krila. Ali to je samo oblak prolazio između sunca i rečne doline.

Dikens je ponovo napunio cilindar u reci i prišao nekoj ženi, kojoj je takođe krv tekla niz lice olovne boje. Ona je bila gotovo naga, od odeće joj je preostalo samo nekoliko simboličnih

dronjaka krvave tkanine; oklembeseni poput starih zavoja, visili su s njenog iskidanog mesa. Ostala je bez leve dojke. Odbila je da zastane i sačeka da joj pisac pomogne i kao da nije čula nje-govo navaljivanje da sedne i sačeka pomoć. Prošla je kraj Dikensa žustro i nestala među malobrojnim stablima uz obalu.

Pomogao je dvojici zapanjenih čuvara da izvuku smrvljeno telo žene iz spljeskanog vagona i nežno ga spustio na obalu. Neki čovek je gacao nizvodno i urlao: „Moja žena! Moja žena!“ Dikens ga je poveo do leša. Čovek je zavrištao, zabacio ruke iznad glave i navrat-nanos odjurio u močvarno polje blizu reke, bacajući se i nabadajući nogama, dižući sve vreme larmu koja je, kako je Dikens kasnije opisao, bila „nalik šištanju i samrtničkom roktanju vepra sa nekoliko metaka velikog kalibra u plućima“. Onda se čovek obeznanio i sručio u rit pre kao neko prostreljen kroz srce a ne kroz pluća.

Dikens se vratio vagonima i pronašao ženu koja je sedela naslonjena na drvo. Na licu joj je bilo malo krvi, možda od beznačajne povrede na temenu, ali je izgledala neozleđeno.

„Doneću vam malo vode, madam“, rekao joj je.

„To bi bilo veoma ljubazno od vas, gospodine“, odgovorila je. Osmehnula se i Dikens je ustuknuo. Ostala je bez i jednog jedinog zuba.

Otišao je do rečice, okrenuo se i ugledao priliku koja mu se učinila nalik na Druda – valjda niko drugi ne bi bio toliko blesav da nosi teški operski plašt po toplom junskom danu – brižno pognutu iznad te žene. Kada se Dikens nakon nekoliko sekundi vratio s cilindrom punim rečne vode, čovek u crnom bio je nestao, a žena mrtva, i dalje pokazujući krzave, krvave desni u parodiji poslednjeg osmeha.

Vratio se smrskanim vagonima. Usred krhotina jednog, neki mladić je slabašno cvileo. Novi spasioci suljali su se niz padinu. Dikens je otrčao i doveo nekoliko snažnih čuvara da mu pomognu da izvuče čoveka iz srče, iscepanog crvenog pliša, teškog gvožđa i razbijenog drvenog poda kupea. Dok su čuvari

stenjali i podizali teške prozorske ramove i razbijene daske od urušenog krova, Dikens je mladiću stisnuo ruku i rekao: „Sinko, postaraću se da budeš izbavljen.“

„Hvala“, prodahtao je ozleđeni mladi gospodin, očito putnik iz vagona prvog razreda. „Veoma ste ljubazni.“

„Kako se zovete?“, upitao je romanopisac dok su nosili mladića na bezbedno, do obale.

„Dikenson“, rekao je momak.

Čarls Dikens se postarao da mladog Dikensona odnesu do pruge, gde je pristiglo još spasilaca, a onda se vratio na mesto stradanja. Hitao je od jednog do drugog povređenog, podizao ih, tešio, utoljavao im žeđ, hrabrio, povremeno prekrivao njihovu golotinju svakom krpom koja bi mu pala šaka, sve vreme zagledajući druga razbacana tela dovoljno pomno da ustanovi kako više nisu među živima.

Nekoliko spasilaca i drugih putnika činilo se prisebnim poput pisca, ali mnogi su – rekao mi je Dikens kasnije – bili u stanju samo da stoje preneraženi i bulje. Dve osobe koje su najviše uradile tokom tog strašnog popodneva usred krhotina i stenjanja bili su Dikens i bizarno biće koje je sebe nazivalo Drud, premda je čovek u crnom plaštu naizgled uvek bio tik izvan granice dovikivanja, stalno spreman da ponovo iščezne iz vidokruga, i sve vreme se činilo da klizi umesto da hoda od jednog do drugog uništenog vagona.

Dikens je naišao na krupnu ženu po čijoj se seljačkoj odeći i kroju haljine videlo da je putovala u vagonu nižeg razreda. Ležala je licem uronjena u močvaru, s rukama podvijenim ispod tela. Prevrnuo ju je da proveri je li živa, a njene su se oči najednom otvorile, na licu prekrivenom blatom.

„Spasla sam je!“, prodahtala je ona. „Spasla sam je od *nje*ga!“

Dikens je tek sledećeg trenutka primetio bebu, žestoko stegnutu između masivnih ruku debele žene, malog belog lica utisnutog duboko u njene oklembesene grudi. Beba je bila mrtva – udavljena u plitkoj močvari, ili ugušena majčinom težinom.

Dikens je začuo šišta zov, ugledao bledo Drudovo obličje kako ga rukom poziva iz mreže senki ispod prekinutog mosta i pošao prema njemu, ali je najpre naišao na razbijen, naopako okrenut vagon gde je kroz ostatke prozora štrčala gola, skladna ženska ruka. Prsti su joj se pomerili, kao da zovu Dikensa da priđe bliže.

Dikens je čučnuo i obuhvatio meke prste obema rukama. „Tu sam, draga moja“, rekao je u mrak unutar malog otvora gde se pre samo petnaest minuta nalazio prozor. Stisnuo joj je šaku, a ona mu je uzvratila stiskom kao da mu je zahvalna što će je izbaviti.

Dikens je čučao, ali nije video ništa osim iscepanog tapacirunga, tamnih obličja i dubokih senki unutar malene, trouglaste pećine u koju se olupina pretvorila. Nije bilo dovoljno prostora da provuče ni ramena. Gornja ivica prozorskog rama gotovo je bila zabijena u močvarno tle. Čuo je samo ubrzano, prestravljenno disanje povređene žene i uz to grgotanje reke. Ne pomislivši da bi to možda moglo biti neprilično, pomilovao je njenu голу mišicu, koliko god je dosega u razmrskanu olupinu. Na bleđoj podlaktici je imala veoma tanane crvenkaste malje koje su bakarnom bojom svetlucale na popodnevnom svetlu.

„Vidim da stižu čuvari, a možda i lekar s njima“, kazao je Dikens u mali otvor, stežući joj sve vreme ruku. Nije bio siguran da je gospodin u smeđem odelu koji je prilazio s kožnom torbom uistinu lekar, ali usrdno se nadao da je tako. Četiri čuvara sa sekirama i pajserima trčala su ispred njega, dok je gospodin u odelu huktao u pokušaju da održi korak s njima.

„Ovamo!“, povikao im je Dikens. Stisnuo je ženi šaku. Njeni bleđi prsti odgovorili su mu stiskom, a kažiprst joj se savio, opružio, potom ponovo savio oko njegova dva kažiprsta baš kao što bi tek rođena beba nagoni ali oprezno dograbila očevu šaku. Nije rekla ništa, ali Dikens je čuo njen uzdah iz senki. Učinilo mu se kao da u tom zvuku čuje zadovoljstvo.

Držao je obema rukama njenu šaku i molio se da nije ozbiljno povređena.

„Ovamo, pobogu, požurite!“, povikao je Dikens. Muškarci su se okupili oko njega. Onaj dežmekasti, u odelu, predstavio se kao Moris, lekar, a Dikens je odbio da napusti svoje mesto kraj uništenog prozora i pusti ruku mlade žene dok su četiri čuvara izdizala prozorski okvir uvis i postrance i razbijala drvo i gvožđe, kako bi proširili maleni prostor koji se nekako pretvorio u ženino sklonište i spasenje.

„Pažljivo sad!“, viknuo je Dikens čuvarima. „Budite svakako veoma oprezni! Ne dozvolite da bilo šta padne. Pažljivo s tim šipkama!“ Čučnuvši kako bi se obratio tamnom prostoru, Dikens je žestoko stegnuo njenu šaku i šapnuo: „Samo što nismo došli do vas, draga. Još koji tren. Budite hrabri!“

Odgovorio mu je stisak. Dikens je osetio u njemu zahvalnost.

„Moraćete nakratko da se izmaknete, gospodine“, rekao je doktor Moris. „Samo načas, dok momci ne podignu ovo, a ja ću se sagnuti da pogledam je li previše ozleđena i može li se već pomerati, ili ne može. Samo načas, gospodine. Tako je, budite dobri.“

Dikens je potapšao mladu ženu po dlanu, nevoljan da je pusti, osetivši poslednji, oproštajni pritisak njenih tankih, bleđih, savršeno manikiranih prstiju. Iz misli je odstranio veoma snažan ali krajnje nepriličan osećaj da ima nečeg fizički uzbuđljivog u tako intimnom kontaktu sa ženom koju još nije ni upoznao i čije lice još nije video. Rekao je: „Draga moja, za koji čas ćete se izvući odatle i biti na bezbednom s nama“, a onda joj pustio ruku. Potom je otpuzao unazad na sve četiri, uklonivši se s puta radnicima, dok mu je močvarna vlaga prodirala do kolena kroz pantalone.

„Sad!“, uzviknu lekar, koji je kleknuo tamo gde je Dikens bio samo časak ranije. „Uprite svojski, momci!“

Četiri snažna čuvara bukvalno su uprla leđima, najpre podižući pajserima, a potom se oslanjajući uz neravni zid od razbijenog

pada koji se pretvorio u tešku drvenu piramidu. Konus tame malo se proširio ispod njih. Sunce je obasjalo olupinu. Brektali su dok su se upinjali da drže otpatke podignute, a onda je jedan ponovo zabrektao.

„O, bože!“, uzviknuo je neko.

Lekar je odskočio kao da je dodirnuo električnu žicu. Dickens je otpuzao napred kako bi se ponudio da pomogne, i najzad pogledao unutra.

Tamo nije bilo nikakve žene, nikakve devojke. Samo je gola ruka odsečena odmah ispod ramena ležala u malom otvorenom krugu usred otpadaka. Kvruga kosti izgledala je veoma belo pri mutnom svetlu popodneva.

Svi su vikali. Pristiglo je još ljudi. Ponovljena su uputstva. Čuvari su sekirama i gvozdenim šipkama na silu otvorili olupinu, isprva oprezno, a onda sa strašnim, gotovo hotimično destruktivnim nemarom. Ostatka tela mlade žene tamo nije bilo. U toj gomili olupina nije uopšte bilo čitavih tela, samo izmešanih dronjaka pocepane odeće i ponekog komadića mesa i istisnutih kostiju. Od njene haljine nije ostala ni najmanja prepoznatljiva krpica. Bila je tamo samo bleđa ruka koja se završavala beskrvnim, čvrsto stegnutim, sada nepomičnim prstima.

Bez ijedne reči, doktor Moris se okrenuo i udaljio, pridruživši se ostalim spasiocima koji su se muvali oko drugih žrtava.

Dickens je ustao, trepnuo, obliznuo se i posegnuo za svojom pljoskom rakije. Imala je ukus kao bakar. Shvatio je da je pljoska prazna i da je okusio samo krv od neke žrtve kojoj ju je ponudio. Obazreo se u potrazi za cilindrom, a onda shvatio da mu je na glavi. Rečna voda iz njega natopila mu je kosu i kapala mu je za vrat.

Pristizalo je još spasilaca i posmatrača. Dickens je prosudio da tu više ne može biti od velike pomoći. Sporo, nespretno, uspeo se uza strmu rečnu obalu do železničkog nasipa, gde su očuvani vagoni stajali prazni.

Elen i gospođa Ternan sedele su u hladu na gomili železničkih pragova, mirno ispijajući vodu iz šoljica za čaj koje im je neko doneo.

Dickens je posegnuo za Eleninom rukom u rukavici, a onda nije dovršio taj pokret, već ju je samo upitao: „Kako si, draga?“

Elen se osmehnula, ali oči su joj bile pune suza. Dodirnula je levu ruku i mesto odmah ispod ramena i iznad leve dojke. „Imam pokoju modricu, rekla bih, ali inače sam dobro. Hvala, gospodine Dikense.“

Romanopisac je klimnuo glavom gotovo odsutno, zagledan drugde. Onda se okrenuo, prišao rubu prekinutog mosta, naskočio lako i vešto, kako to obično biva sa onima koji misle na druge stvari, na stepenik oklembesjenog vagona prvog razreda, uspuzao se kroz razbijeni prozor jednako lako kao što bi ušao na vrata i smandrljao se između redova sedišta koji su se pretvorili u prečke na sada uspravnom vagonskom podu. Čitav vagon, i dalje opasno nakrivljen visoko iznad doline, prikačen samo jednom spojnicom za vagon drugog razreda gore na šinama, malo se zanjihao, kao vibrirajuće klatno u pokvarenom časovniku iz hodnika.

Ranije, pre nego što je izbavio Elen i gospođu Ternan, izneo je svoju ručnu torbu s najvećim delom rukopisa šesnaestog nastavka *Našeg zajedničkog prijatelja*, na kojem je radio u Francuskoj, ali sada se setio da su mu poslednja dva poglavlja u mantilu koji je još ležao presavijen iznad njihovih nekadašnjih sedišta. Stojeći na naslonima tog poslednjeg reda sedišta u vagonu koji se ljuljao i krckao, dok su se na reci, devet metara ispod, videli odblesci razigrane svetlosti kroz razbijene prozore, uzeo je mantil, proverio da li je rukopis unutra – bio je malo uprljan, ali inače netaknut – a onda, i dalje održavajući ravnotežu na naslonima, nabio papire u džep žaketa.

Tada je Dickens slučajno pogledao pravo naniže, kroz razbijeno staklo na zadnjim vratima vagona. Daleko pod njim, neposredno ispod vagona, zahvaljujući nekoj svetlosnoj varci

zbog koje je delovalo kao da stoji *na* reci umesto *u* njoj, naizgled nimalo zabrinut zbog toliko tona drva i gvožđa zanjihanih iznad njega, čovek koji je sebe nazivao Drud zabacio je glavu sasvim unazad i zapiljio se uvis pravo u Dikensa. Činilo se da njegove blede oči u upalim dupljama nemaju kapaka.

Usne te ljudske prilike su se razdvojile, usta otvorila i pomerila, mesnati jezik zapalacao je iza i između sitnih zuba i začulo se šištanje, ali zbog metalnog stenjanja oklembesjenog vagona i neprekidne vriske ozleđenih u dolini, Dickens nije mogao da razazna reči. „Nezamislivo“, promrmljao je. „Nezamislivo.“

Vagon prvog razreda najednom se zanjihao i smaknuo se kao da se sprema da padne. Dickens se nehajno uhvatio jednom rukom za policu iznad sedišta da zadrži ravnotežu. Kada je njihanje prestalo a on ponovo spustio pogled, Druda više nije bilo. Pisac je prebacio mantil s rukopisom preko ramena, uspentrao se i izašao na svetlost.

DRUGO POGLAVLJE

 Nisam bio u gradu na dan katastrofe koju je moj prijatelj doživeo kod Stejplhersta, tako da sam tek čitava tri dana posle nesreće dobio poruku od svog mlađeg brata Čarlsa, koji se oženio Dikensovom najstarijom kćerkom Kejt, sa izveštajem o romanopišćevom bliskom susretu sa smrću. Smesta sam požurio do Gadshila.

Pretpostavljam, dragi čitaoci iz meni nemoguće daleke i posthumne budućnosti, da pamtite Gadshil iz Šekspirovog *Henrija IV*. Sigurno pamtite Šekspira, makar svi mi, druga škrabala, bili izgubljeni u maglama istorije, nije li tako? Gadshil je mesto gde Falstaf planira pljačku, ali ga osujete princ Hal i njegov drug koji se maskiraju u pljačkaše u želji da opljačkaju pljačkaša; pošto debeli ser Džon pobegne prestravljen, u njegovoj verziji priče Hal i njegov saučesnik pretvore se u četiri razbojnika, pa u osam, zatim šesnaest i tako dalje. Veoma blizu Dikensove kuće nalazi se krčma *Kod Falstafa* i mislim da je pisac uživao u tome što je njegov dom u nekakvoj vezi sa Šekspirom jednako koliko je uživao i u pivu koje su mu u krčmi služili po svršetku njegovih dugih šetnji.

Dok se moja kočija približavala kući, prisetio sam se da je Gadshil i drugačije uticao na osećanja Čarlsa Dikensa, a to je